

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд

СТРАТЕГИИ ЗА РЕЧЕВА АКОМОДАЦИЯ

за придобиване на образователната и научна степен „доктор” по научната специалност „Общо и сравнително езиковедие (психолингвистика)”, шифър 05.04.11

Автор на дисертацията: Алиса Димитрова Трендафилова

Автор на рецензията: проф. дфн Юлияна Стоянова

Темата на предложението за обсъждане текст: СТРАТЕГИИ ЗА РЕЧЕВА АКОМОДАЦИЯ, е не просто модерна и актуална – тя попада в едно от най-младите полета на съвременната хуманитаристика, което възниква през 70-те, но се разработва активно едва от 80-те години на миналия век. Това предопределя значителния потенциал на подобна разработка (в една нова област всяко изследване има възможността да бъде приносно), но и големите трудности пред изследователя: новото в науката е твърде динамично и неустановено, което поставя един млад изследовател пред необходимостта да взема множество самостоятелни решения, а това пък е крие опасност от лутане и объркване.

Голямото предизвикателство на новото в работата на докторантката обаче се е оказало отличен стимул за нейното развитие – благодарение на своите лични качества и с неоченимата помощ и подкрепа своята научна ръководителка доц. д-р Красимира Алексова Алиса Трендафилова представя един зрял и завършен текст, който покрива високите критерии за докторска дисертация.

Внушителният обем на предложението труд от 372 стр. следва класическата за този научен жанр структура: увод, 6 глави, обобщение, библиография и приложение, съдържащо 30 таблици и анкетна карта. Цитираните в библиографията източници, включващи 360 заглавия на

български, английски и руски език, свидетелстват за богатата ерудиция на дисертантката, както и за стремежа ѝ да запознае читателя в максимален обхват и дълбочина с теоретичните и методологическите проблеми на избраното научно поле.

Първата глава дефинира обекта, предмета, целите, задачите на изследването и използваната в него методология. Следвайки дидактичния формат на докторската теза, Алиса Трендафилова въвежда основите на теорията за речевата и комуникативната акомодация, на които се спира подробно в следващите три глави. Още тук дефинициите и цитатите от публикации на Джайлс и Галоа, основоположници на научната парадигма, са вградени в една дискуссионна рамка, която се оказва характерна за начина на изложение в цялата дисертация. Това първоначално очертаване на теоричните граници разкрива изключително сложния интердисциплинарен характер на изследванията върху речевата и комуникативната акомодация, в които се обединяват подходи на лингвистиката с тези на социалната психология, теорията на комуникацията, културната антропология, социолингвистиката, психолингвистиката, лингвистичната прагматика и философията на езика.

В рамките на това динамично развиващо се научно поле авторката очертава предмета на изследване: стратегиите за речевата акомодация, прилагани от млади носители на българския език и реализирани по отношение на факторите „субективно възприет характер на общуването”, „статус” и „пол” на събеседника, които са част от континуум на зависимости, влияещи върху избора на стратегия за акомодация (стр. 9). Трите основни цели на дисертационната разработка са ясно формулирани и конкретизирани в 7 задачи, които насочват към теоретико-методологичното изясняване на същността на избраното интердисциплинарно научно поле в процеса на историческото му развитие и към емпиричното изследване върху български език, чрез което теорията

може да получи верификация. Лаконично, но обосновано е представена и методологията на проведеното проучване, съчетаваща дескриптивния и съпоставителния метод при описанието на „развойните тенденции в рамките на акомодационната теория” и анкетния метод за събиране на българските данни за стратегиите на речева акомодация (стр.12). Изложението на експерименталния дизайн и начините на обработка на получените резултати тук е кратко, за да не повтаря подробното представяне в глава шеста. Все пак то позволява да се прецени, че методологията е адекватно избрана с оглед спецификата на изследвания обект и на поставените цели и задачи.

Главите от втора до пета са посветени на теорията на речевата и комуникативната акомодация: в контекста на социалната психология на езика, лингвистиката и прагматиката (първа глава), в перспективата на развитие – при което се разкриват същността и характеристиките на стратегиите за акомодация, като се дискутират различните редакции и разновидности (глава трета), за да се стигне до съвременния ѝ облик и да се пристъпи към разглеждане на особеностите на стратегиите за речева конвергенция и дивергенция, за поддържане и допълване на речта, за улесняване на разбирането, за междуличностен контрол и управление на дискурса (четвърта глава). Накрая са представени подходите към речевата и комуникативната акомодация от перспективата на различни научни дисциплини, анотирани са накратко и множество приложни изследвания върху стратегиите в речта. Значителният по обем текст, посветен на теоретичните рамки на изследването (от стр. 24 до 175), е подкрепен със също така значителна по обем използвана литература – споменатите по-горе 360 цитирани източници на английски, руски и български език. Бих желала да подчертая, че подробното и прецизно изложение на съществуващите теоретични постановки, изобилстващо от цитати, е вградено в един непрекъснато поддържащ вниманието на читателя

критически дискурс, недвусмислено задаващ перспективата на докторантката. Ето само един пример за казаното:

„Въпреки всички уточнения, които авторите на последната редакция на модела правят относно фокусите на внимание от страна на говорещия А, стратегиите и формите на неакомодация (вж. Галоа и кол., 2005 а: 140-141), в него отсъстват именно някакви общи закономерности под формата на утвърждения за посочените компоненти, които подлежат на активиране в акомодационния процес, каквито в предишните редакции (вж. Стрийт и кол., 1982; Такърър и кол., 1982; Бол и кол., 1984; Джайлс и кол., 1987) се съдържат относно конвергенцията и дивергенцията / поддържането по отношение на продуктивните и рецептивните аспекти и на техния обхват”.

В обобщение на тази част от дисертационния труд може да се каже, че теоретичните глави на дисертационния труд представят Алиса Трендафилова като изследователка с богата ерудиция, която демонстрира способност за ясен и точен изказ, задълбочен анализ, убедително дискутиране и обобщаване на сложната и противоречива информация, свързана с разработваната проблематика.

В научните среди нерядко се изказва мнението, че теоретичната част на докторските дисертации не би трябвало да се приема за приносна, тъй като е вторичен текст, който просто описва постигнатото в дадена научна област. Дисертацията на Алиса Трендафилова опровергава това мнение, доколкото тук описанията на теоретични постановки са неотделими от анализите и дискусиите с ясно прокарана авторска позиция по спорните научни въпроси. Затова съм напълно съгласна с формулираните от авторката приноси (от първи до пети на стр. 304), свързани със систематизирането на теоретико-методологичните постановки в дисертацията.

Провеждането на собственото емпирично изследване изследване на стратегиите за речевата акомодация, прилагани от млади носители на

българския език, е обект на изложение в глава шеста. Описанието на дизайна на експеримента е предшествано от аргументиран избор на метод за изследване, който да отчита както „различни реализации на основните стратегии за акомодация”, така и „общата нагласа към акомодация в общуването” и „отношението към различни събеседници”, т.е. езиковите атитюди (стр. 177).

За целта е съставена анкетна карта, съдържаща 83 въпроса с 8 подвъпроса, чиито отговори се измерват по 7-степенна скала: от „категорично не” през „колкото да, толкова и не”, до „категорично да”. Този начин на представяне на отговорите позволява статистическа обработка от Ликертов тип. За да се предпази от получаването на социално желателни отговори, докторантката използва метод, при който за едно и също явление се задават 16 въпроса, в резултат на което се получава многомерно пространство с 16 възможни реализации на дадена акомодационна стратегия. Съставеният въпросник за измерване на атитюдите към стратегиите за речева акомодация е оригинален и има приносен характер.

Следва подробно и аргументирано описание на подбора на айтемите във въпросниците, на провеждането на изследването и на участвалите в него лица – 120 студенти от три български университета в градовете Варна, Пловдив и Благоевград с различни специалности. Броят на респондентите и изборът на учебните заведения говорят, че авторката се е стремил да постигне висока степен на представителност на изследването.

При обработката на резултатите е приложен **йерархичен клъстърен анализ** на отговорите, даващи оценка на различните фактори, които влияят върху анкетираните лица при всекидневното им общуване, допълнен с **дескриптивен анализ**, приложен към въпросите, свързани със стратегиите за речева акомодация.

Данните, получени от йерархичния клъстърен анализ, показват, че 27-те фактора, които могат да влияят върху всекидневната комуникация, се обособяват в две големи групи, центрирани около „пол” и „интереси”. Конкретните анализи разкриват множество аспекти на речевата акомодация, използвани от български студенти от двата пола в ситуации на делово и неформално общуване със състуденти, колеги, преподаватели и преки ръководители. Стратегиите за речева конвергенция обхващат параметри като остарели, диалектни, чужди думи, жаргонизми, терминологична лексика, депалатализиране, повелителни форми с отмет на ударението, повсеместен е-рефлекс на ятовата гласна, окончание –ме, редукция на неударено „е” в „и”, дължина на изреченията, дължина на паузите в речта, темпо на речта, субективно възприет акустичен признак. Стратегиите за междуличностен контрол са наблюдавани чрез конвергенция (ти-ти, вие-вие) и дивергенция (ти-вие, вие-ти), чрез прекъсвания, поправка на събеседника, предоставяне на контрола върху разговора. Стратегиите за улесняване на разбирането се реализират посредством забавяне темпото на речта и използване на ясен произносителен стил, а стратегиите за управление на дискурса – чрез смяна или налагане на темата.

Тълкуванията на резултатите са точни и адекватни на получените статистически данни. Алиса Трендафилова показва отлично умение да анализира и обобщава, като не се увлича в свръхинтерпретиране, доколкото си дава сметка за изключителната сложност и многопосочност на причините за установените явления. Обобщението, с което завършва тази глава, дава ясна картина на зависимостите между стратегиите за речева акомодация, от една страна, и факторите, свързани със субективното възприемане на характера на общуването, пола и статуса на събеседниците, от друга (стр. 295). Резултатите от емпиричното изследване убедително доказват приносната теза на авторката, че атитюдите към

реализациите на стратегиите за речева акомодация представляват континуум, което предопределя сложността и динамиката на прилагането на тези стратегии в процеса на комуникативно взаимодействие.

Авторефератът отразява вярно съдържанието на дисертацията.

Докторантката е представила четири публикации по дисертацията, две от които са под печат.

Въз основа на изтъкнатите достойнства на дисертационния труд **СТРАТЕГИИ ЗА РЕЧЕВА АКОМОДАЦИЯ** бих желала да предложа на уважаемите членове на научното жури да гласуват за присъждане на образователната и научна степен „доктор” на Алиса Димитрова по научната специалност 05.04.11 *Общо и сравнително езикознание (Психолингвистика)*.

София, 8.05.2013

Рецензент:

/проф. дфн Юлияна Стоянова/